

Також, в окрему главу автори розмістили особливості виконання у виді позбавлення волі відносно засуджених жінок і неповнолітніх.

Чимало норм пропонованого проекту мають дискусійний характер, тому, на наш погляд, відкрите його обговорення фахівцями різних галузей науки, а також практичними співробітниками Державного департаменту України з питань виконання покарань сприяло б поновленню правових основ діяльності одного з найважливіших соціально-правових інститутів держави.

Список літератури: 1. Постанова Верховної ради України від 25.06.1993 р. №3325-ХП «Державна програма боротьби зі злочинністю» // Голос України від 30.07.1993 р. №143. 2. Указ Президента України від 17.09.1996 р. № 837/96 «Про комплексну цільову програму боротьби зі злочинністю на 1996-2000 роки». 3. Постанова Кабінету Міністрів України № 456 від 24.04.1996 року. «Про Концепцію розвитку системи МВС». 4. Указ Президента України від 22.04.1998 року № 344/98 «Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань»; Указ Президента України від 31.07.1998 року № 827/98 «Про затвердження Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань»; Указ Президента України від 12.03.1999 року № 248/99 «Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування МВС України; Постанова Кабінету Міністрів України від 22.04.1999 року № 653 «Про заходи щодо забезпечення діяльності Державного департаменту з питань виконання покарань». 5. Доктринальна модель Закону «Про пенітенціарну систему України // Проблеми пенітенціарної теорії і практики / Бюлетень Київського інституту внутрішніх справ № 1(2), 1997. 6. Кримінально-виконавчий кодекс України (проект), варіант третій – Державний департамент України з питань виконання покарань, Київ, 1997. 7. Кримінально-виконавчий кодекс України (проект) Харків, Національний університет внутрішніх справ. 2001.

Надійшла до редколегії 07.01.02

С.А. Гожигов

АДМІНІСТРАТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ РИБАЛЬСТВА Й ОХОРОНИ РИБНИХ ЗАПАСІВ В АЗОВСЬКІЙ ІНСПЕКЦІЇ РИБООХОРОНИ

Зараз правове регулювання рибальства, охорони рибних запасів і інституту адміністративної відповідальності за порушення правил рибальства й охорони рибних запасів законодавцями здійснюється слабко і безсистемно. Різним аспектам соціально-економічного, науково-технічного і правового забезпечення управління охороною навколишнього середовища і рибних ресурсів присвячені роботи деяких авторів [1, 2, 3, 4]. Однак спеціальні дослідження даної проблеми відсутні. Більш того, питання адміністративної відповідальності за порушення правил рибальства й охорони рибних запасів у басейні Азовського моря в умовах кризового стану рибного господарства взагалі не вивчалось. Останнє свідчить про актуальність і новизну проведеного дослідження.

Пристаючи до аналізу поняття «адміністративного порушення правил рибальства», слід зазначити принципову позицію: «порушення правил» не є винятковою властивістю особливого виду адміністративних правопо-

рушень, воно укладається в загальне поняття провини. Поняття правопорушення в адміністративному праві повинне спиратися на концепцію правопорушення, розроблену в загальній теорії права. На сьогодні найбільш розробленою як у загальній теорії права, так і в правознавстві в цілому є концепція правопорушення як підстава юридичної відповідальності. Аналіз цієї концепції дає можливість виділити наступні ознаки правопорушення, що у сукупності утворюють його поняття: 1) правопорушення завжди діяння (діяльність чи бездіяльність); 2) завжди винне діяння; 3) діяння суспільно небезпечне, тобто що заподіює чи може заподіяти шкода суспільству; 4) діяння, що суперечить нормам права; 5) діяння, за здійснення якого передбачається правова відповідальність. Перераховані ознаки складають зміст загальнотеоретичного поняття правопорушення й узагальнюються в його визначеннях.

В адміністративно-правовій науці ознаки адміністративного правопорушення (провини) виділяються переважно на основі аналізу його законодавчого визначення, сформульованого в ст.9 КоАП України.

У відношенні адміністративних порушень правил рибальства й охорони рибних запасів представляється можливим викласти їхні загальні ознаки в наступній послідовності, застосовуючи такі формули: суспільна небезпека, адміністративна протиправність, діяння, причому завжди дія, винність, адміністративна караність.

Отже, по-перше, формально-юридичне розуміння і тлумачення адміністративного правопорушення, засноване на законодавчому визначенні провини, доповнюється розроблювальним у сучасній науці адміністративного права матеріальним (соціальним) розумінням. По-друге, єдиного підходу до розкриття соціальної сутності (матеріальної ознаки) адміністративного правопорушення, немає, вона трактується то як суспільна шкідливість, то як суспільна небезпека. По-третє, домінуючою на сьогоднішній день у науці адміністративного права є позиція, відповідно до якої суспільна небезпека – це якісна характеристика злочину, а суспільна шкідливість – якісна особливість адміністративної провини. Однак зміст суспільної шкідливості адміністративного правопорушення, обумовлений як заподіяння чи погроза заподіяння реальної шкоди (збитку) суспільним відносинам, охоронюваним адміністративним правом, явно збігається зі змістом суспільної небезпеки, що теж визначається як «заподіяння чи створення погрози заподіяння визначеної шкоди суспільним відносинам [5]. В зв'язку з тим, що принципової різниці між визначеннями змісту суспільної шкідливості і суспільної небезпеки немає, уявляється можливим і за адміністративним правопорушенням визнати матеріальну ознаку «суспільну небезпеку».

Ці теоретичні положення враховані автором в аналізі конкретних адміністративних правопорушень у сфері рибальства й охорони рибних запасів при виділенні і розгляді їхніх ознак, при обґрунтуванні, в остаточному підсумку, адміністративного порушення правил рибальства й охорони рибних запасів як діяння суспільно небезпечного. При доборі й аналізі зведень про розкриття Азовсько-Чорноморською інспекцією рибоохорони порушень правил рибальства й охорони рибних запасів виявлено, що в 1997 р. було 1835 порушень

правил, у 1998 р. – 1887, у 1999 р. – 2028. Це означає, що порушення правил носять стійкий і наростаючий характер. У загальній масі адміністративних порушень правил рибальства повсюдно зростає питомо вага грубих порушень, зв'язаних зі здійсненням вилову риби в заборонений час і забороненими знаряддями лову одночасно. Грубі порушення за даними органів рибохорони складають у середньому 63% від загального числа правопорушень за рік у сфері аматорського і спортивного рибальства у Криму. Усі ці порушення законодавства зв'язані з виловом у період нересту нерестуючих видів риби.

Вищевикладені дані, типові для досліджуваного регіону, дозволяють зробити висновок про те, що адміністративні порушення правил рибальства й охорони рибних запасів, систематично дезорганізуючі урегульованість і порядок у сфері рибного господарства, є діяннями суспільно небезпечними. У даному випадку суспільна небезпека є атрибутом усієї категорії провин, що порушують правила рибальства, а властивістю окремого діяння вона буде доти, поки правопорушення збережеться як елемент сукупності (маси) провин у даній сфері.

Є загально визнаним, що діяння, навіть будучи об'єктивно суспільно небезпечним, не може розглядатися як правопорушення, якщо не буде протиправним [6, 7]. Ознаки суспільної небезпеки і протиправності в правовоформулюючому механізмі правопорушення виступають як логічно взаємообумовлені правові категорії, що відбивають, з одного боку – зміст, а з іншого боку – форму діяння [8]. Отже, суспільна небезпека адміністративних правопорушень у сфері рибальства, як об'єктивно-матеріальна змістовна ознака, знаходить своє конкретне вираження лише у відповідній юридичній формі – адміністративній протиправності.

Важливе значення для з'ясування взаємозумовленості суспільної небезпеки діянь у сфері рибальства і їхньої протиправності має врахування двох обставин. Перше: при встановленні адміністративно-правових заборон у сфері рибальства законодавець виходить насамперед з оцінки суспільної небезпеки деяких дій при здійсненні рибальства для інтересів особи, суспільства і держави. Друге: з моменту встановлення адміністративно-правових розпоряджень (заборон) і введення їх у дію компетентними органами держави, на перший план виступає формальна ознака діяння – протиправність. Правопорушення, як це впливає із самого терміна, є порушення права, акт протиний праву, його нормі, що містить юридичні обов'язки і заборони. Отже, в остаточному підсумку, протиправність діянь у сфері рибальства й охорони рибних запасів обумовлюється адміністративно-правовою нормою, що встановлює конкретні заборони, за порушення яких адміністративним законом передбачена можливість застосування до правопорушника адміністративних стягнень.

Зовсім очевидно, що правові норми, що містять у собі заборони для рибоспоживачів, тим самим, містять опис адміністративних правопорушень.

Взагалі, у діючому адміністративному законодавстві протиправність виражається у формі як активної дії, так і бездіяльності. Протиправність діянь у сфері аматорського і спортивного рибальства виражається тільки у формі активної дії. Під протиправною дією в юридичній літературі прийнято розуміти

поводження особи, що порушує правову заборону. Заборони стосуються як самої дії, так і способів її здійснення (заборонений лов риби багрінням, із застосуванням вибухових, отруйних речовин і електроструму), знярядь, за допомогою яких вона відбувається (заборонене застосування всіляких сіток і т.д.); часу, місця її здійснення і т.п.

Протиправність адміністративних правопорушень перебуває в нерозривному зв'язку з винністю особи, що порушила правила рибальства. В історії адміністративного законодавства провина як обов'язкова ознака офіційного визначення поняття адміністративного правопорушення вперше була закріплена в ст.7 «Основ законодавства СРСР про адміністративні правопорушення». Це означає, що безвинно немає адміністративного правопорушення, і як наслідок цього – адміністративної відповідальності і покарання. В українському адміністративному законодавстві регулювання провини здійснене у формі наміру (ст.10 КоАП України) і необережності (ст.11 КоАП України). Визнання адміністративним законодавством винності властивістю всіх адміністративних провин має виключно важливе значення, оскільки відповідає не тільки вимогам подальшого розвитку науки адміністративного права, але і потребам практики адміністративно-юрисдикційної діяльності. Адміністративне порушення правил рибальства й охорони рибних запасів відбувається винно. При здійсненні адміністративної провини в сфері рибальства навмисне, особа усвідомлює протиправний характер своєї дії, передбачає її шкідливі наслідки і бажає їхнього настання (прямий намір), чи ж свідомо допускає можливість настання цих наслідків (непрямий намір). Більшість правопорушень у сфері рибальства, особливо грубі, котрі, як уже було відзначено, складають у середньому більше половини всіх правопорушень, відбуваються з прямим наміром. При необережній формі провини особа, що зробила адміністративне порушення правил рибальства, передбачає можливість настання шкідливих наслідків свого діяння, але легковажно розраховує на його запобігання, або не передбачає можливості настання таких наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачати. Незалежно від того, чи навмисне необережно відбувається адміністративне порушення правил рибальства, особа, винна в цьому, несе адміністративну відповідальність за діючим адміністративним законодавством. Навмисна чи необережна форма провини відповідно або підвищує, або знижує ступінь суспільної небезпеки адміністративних провин у сфері рибальства і тим самим впливає на їхню кваліфікацію. У відповідності зі ст.33 КоАП України при накладенні адміністративного стягнення за провину враховується ступінь провини порушника. Дане положення береться до уваги, наприклад, при вирішенні питання про передачу матеріалів про адміністративне правопорушення на розгляд товариського суду, громадської організації чи трудового колективу (ст.21 КоАП), або при звільненні порушника від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення (ст.22 КоАП).

Таким чином, провина, що відбиває внутрішнє психічне ставлення особи до вчиненого і яка проявляється найчастіше в прямому намірі, рідше – необережності, є обов'язковою ознакою поняття адміністративного порушення правил рибальства і необхідною умовою адміністративної відповідальності за дану провину.

Суспільно небезпечне, протиправне, винне адміністративне порушення правил рибальства не може залишатися безкарним. У зв'язку з цим необхідно зауважити, що в адміністративному праві відсутнє поняття «покарання». Донедавна і «караність» не розглядалася як обов'язкова ознака поняття адміністративної провини. У певній мірі даною обставиною можна пояснити відсутність у діючому адміністративному законодавстві терміна «покарання». Заміною останньому виступає термін «стягнення». Б.М. Лазарев, вважав, що цим підкреслюється якісна відмінність санкцій за адміністративні провини від санкцій за злочини [2]. Думаємо, що відсутність в адміністративному законодавстві вказівки на караність, як необхідний наслідок правопорушення, не може служити підставою для твердження, що караність не властива адміністративним правопорушенням у сфері рибальства й охорони рибних запасів.

З огляду на те, що адміністративний закон зв'язує визначення конкретної міри покарання за провину в сфері рибальства й охорони рибних запасів з адміністративними стягненнями за вчинене (ст.85 КоАП України) адміністративні стягнення можна розглядати як покарання. Необхідно уточнити при цьому, що в зазначеному змісті адміністративні стягнення відбивають тільки змістовий бік покарання за порушення правил, тому що мета адміністративного стягнення не зводиться тільки до покарання, а переслідує виховання особи, що скоїла адміністративну провину, у дусі дотримання рибоохоронного законодавства і правил рибальства й охорони рибних запасів, а також попередження здійснення нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами.

Вищевикладене свідчить про те, що караність діяння є одним з необхідних і обов'язкових ознак поняття адміністративного порушення правил рибальства.

Ознака караності логічно завершує перелік взаємозалежних і взаємозв'язаних ознак поняття адміністративного правопорушення в сфері рибальства. Усі разом вони складають змістовну основу його визначення, при формулюванні якого доречно врахувати зауваження [9] у відношенні законодавчого визначення поняття адміністративного правопорушення в Російській Федерації (ст.10 КоАП РФ). Ці автори вважають, що, у зв'язку з переходом на ринкові відносини і відмовою держави від прямого адміністрування в економічній і соціальній сферах, «перелік родових об'єктів, перерахованих у визначенні поняття адміністративного правопорушення, на які зазіхають протиправні винні адміністративно карні діяння (дії чи бездіяльності), мають потребу в уточненні» [9]. З урахуванням даного зауваження визначення можна сформулювати таким чином: адміністративне порушення правил рибальства й охорони рибних запасів є суспільно небезпечна, протиправна, винна дія чи бездіяльність, що зазіхає на правопорядок, установлений конституцією, природоохоронним і рибальським законодавством і веде до адміністративної відповідальності.

Список літератури: 1. Лазарев Б.М. Административная ответственность. М.: Московский рабочий, 1985. 2. Лазарев Б.М. Административные правонарушения и ответственность за их совершение. // Сов. Государство и право. 1985, № 8. 3. Маленин Н.С. Правонарушение: понятие, причины, ответственность. М., 1985. 4. Мехти-

ев М.С. Правовая охрана рыбных запасов // Автореф. дис.канд. юр. наук. Харьков, 1984. 5. Кузнецова Н.Ф. Преступление и преступность. М., 1970. 6. Севрюгин В.Е. Понятие правонарушения (проступка) по административному законодательству. М., 1988. 7. Севрюгин В.Е. Теоретические проблемы административного проступка // Автореф. дис... д-р юрид. наук. М., 1994. 8. Самошенко М.С. Понятие правонарушения по советскому законодательству. М., 1963. 9. Розенфельд В.Г., Стариков Ю.Н. Административное принуждение. Административная ответственность. Административно-юрисдикционный процесс. Воронеж, 1993. 10. Кодекс Украины об административных правонарушениях. Харьков, 2001.

Надійшла до редколегії 13.04.02

М.А. Погорецький

ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ СПЕЦІАЛЬНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПО БОРОТБІ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Загальним проблемам порушення кримінальних справ органами дізнання присвячено багато наукових праць, в тому числі й монографічних досліджень [1, 2, 3, 4, 5], але деякі питання продовжують залишатися теоретично не розробленими і законодавчо не врегульованими, що викликає в практичній діяльності органів дізнання складнощі при їх вирішенні. Серед таких питань є нечіткість законодавчого визначення компетенції спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю органів внутрішніх справ, а також спеціальних підрозділів по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю органів Служби безпеки України, які були створені Законом України від 30 червня 1993 року № 3341–12 «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [6, с. 217-239], щодо порушення ними кримінальних справ та провадження дізнання.

Не дивлячись на те, що цей Закон діє майже 10 років, перед практичними працівниками як цих підрозділів, так і органів прокуратури й суду стоять питання, які заважають ефективній боротьбі з організованою злочинністю і потребують, на наш погляд, негайного законодавчого вирішення: чи можуть порушувати спеціальні підрозділи органів внутрішніх справ і Служби безпеки, як органи дізнання, кримінальні справи про злочини, які вчинені організованими групами, або пов'язані з корупцією, тобто віднесені Законом «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» до їх відання, але не підслідні відповідно слідчим органів внутрішніх справ чи Служби безпеки України, а також провадити по таких кримінальних справах дізнання; які зі злочинів, вчинених організованими угрупованнями відносяться до відання спеціальних підрозділів органів внутрішніх справ, а які – до відання спеціальних підрозділів Служби безпеки України, чи серед цих підрозділів, як органів дізнання, не існує розмежування в їх компетенції?

Треба зазначити, що однакової практики в Україні з цього питання немає. Вирішується воно в кожному випадку і в кожному регіоні впродовж майже десятирічної дії Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» по-різному, виходячи з розсуду окремих поса-